

CHRYSTOLOGICZNA I TEOLOGICZNA INTERPRETACJA 1KOR 15,24-28

ks. Andrzej Posadzy
Szczecin

Artykuł niniejszy jest tłumaczeniem, z niewielkimi zmianami, części pracy doktorskiej, napisanej na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim, zob. A. Posadzy, *Regno di Cristo – Regno di Dio. L'interpretazione di 1Cor 15,20-28 nel dibattito teologico del Novecento*, Szczecin 2003, ss. 38-49.

Współczesne studium tematyki eschatologicznej Nowego Testamentu, a zwłaszcza *Listów* Pawła, doprowadziły do powstania wielu znakomitych dzieł na ten temat. Kwestie paruzji Chrystusa, zmartwychwstania chrześcijan, istnienia lub też przyjścia królestwa Bożego zostały przez wielu biblistów uznane za najistotniejsze zagadnienia w teologii św. Pawła¹

Jednym z najpiękniejszych fragmentów eschatologicznych autorstwa św. Pawła, dzięki któremu jesteśmy w stanie lepiej poznać jego myśl teologiczną, jest 1Kor 15,20-28. Tekst ten dotyka kwestii wskrzeszenia Chrystusa i zmartwychwstania chrześcijan² W myśl teologii Apostoła od wskrzeszenia Chrystusa przez

¹ Przez stulecia kwestie eschatologiczne w Nowym Testamencie były przez teologów i biblistów pomijane i marginalizowane. Np. w *Kirchenlexikon* Wetzera i Weltego, który ukazał się w 1886 r. w czternastu tomach, w tomie czwartym, mającym 2148 kolumn, hasłu «eschatologia» rezerwuje tylko cztery wiersze, zob. J. Hergenröter, ed., *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihre Hilfswissenschaften*, I-XII, Freiburg 1882-1903², tu IV, s. 889. W *Lexikon für Theologie und Kirche* z 1931r. jest «już» czterdzieści dziewięć wierszy. Jego szóste wydanie, z roku 1957, zawiera 1095 wierszy, prawie pięć kolumn, zob. J. Höfer – K. Rahner, red., *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg 1957, I, s. 1094-1098. Również współcześni bibliści dostrzegają brak zainteresowania eschatologią. Niemiecki teolog J. Becker pisze, że «le ricerche riguardanti la generale speranza della resurrezione dei morti sono state lasciate un po' ai margini» (J. BECKER, *La resurrezione dei morti*, s. 9). Autora rozczarowują «le omelie in occasione di funerali e circostanze simili nel corso dell'anno liturgico» (Tamże s. 9).

² Tak utrzymuje np. L. Cerfaux: «Il più delle volte, san Paolo parla della resurrezione dei cristiani. Nella sua mente resurrezione gloriosa e parusia sono strettamente legate. Come la

Ojca zależy zmartwychwstanie wierzących, zainicjowanie królestwa Chrystusa, triumf nad potęgami nieprzyjacielskimi i śmiercią, a w konsekwencji początek królestwa Bożego³

Przedmiotem niniejszej analizy będzie tekst 1Kor 15,24-28. Budzi on żywą dyskusję wśród teologów, gdyż niejednoznacznie określa podmiot działania – może nim bowiem być zarówno Osoba Boga Ojca, jak i Osoba Jezusa Chrystusa⁴

Warto w tym miejscu zacytować analizowany tekst biblijny:

²⁴Wreszcie nastąpi koniec, gdy przekaże królowanie Bogu i Ojcu i gdy pokona wszelką Zwierzchność, Władzę i Moc. ²⁵Trzeba bowiem, ażeby królował, aż położy wszystkich nieprzyjaciół pod swoje/jego stopy. ²⁶Jako ostatni wróg zostanie pokonana śmierć. ²⁷Wszystko bowiem rzucił pod stopy swoje/jego. Kiedy się mówi, że wszystko jest poddane jemu, znaczy to, że z wyjątkiem Tego, który Mu wszystko poddał. ²⁸A gdy już wszystko zostanie Mu poddane, wtedy i sam Syn zostanie poddany Temu, który Synowi poddał wszystko, aby Bóg był wszystkim we wszystkich.

O ile nie ma wątpliwości, kto jest podmiotem działania w w. 24 (Chrystus) i w w. 28 (Bóg Ojciec), o tyle w. 25-27 wzbudzają wątpliwości. W interpretacji 1Kor 15,24-28 bibliści dzielą się na dwie grupy. Jedni chcą rozpatrywać go w klu-

Resurrezione del Cristo costituisce la primizia della resurrezione dei morti, così quella dei cristiani è quasi un secondo prelievo analogo al primo, poiché i cristiani resuscitano per trionfare insieme al Cristo. Non che con questo si escluda la resurrezione universale: al contrario, ne abbiamo gli esordi» (L. CERFAUX, *Il cristiano nella teologia paolina*, Roma 1971², s. 222-223).

³ Zob. E. KÄSEMANN, «Zum Thema der urchristlicher Apokalyptik», „Zeitschrift für Theologie und Kirche” (dalej: ZThK) 59 (1962), s. 257-284, tu s. 281-282.

⁴ Zob. T. AONO, *Die Entwicklung des paulinischen Gerichtsgedankens bei den paulinischen Vätern. Exkurs A: Theozentrik in 1 Kor 15,24-28*, Bern – Frankfurt – Las Vegas 1979, s. 26-28. «In favor of the first [interpretacji chrystologicznej, dop. AP], it is unlikely that with a long string of pronouns with Christ as subject, the author would suddenly shift to God as subject and then back again without identifying the subject. Verses 20-28 make claims for the cosmic implications of christological assertions, death being the main object. Additionally, if God were the subject, then the qualifications in 27bc would be unnecessary. Since Christ is the subject, Paul hastens to assure the reader that God cannot be thought of as being subordinated in any way to Christ» (S.M. LEWIS, «So That God May Be All in All». *The Apocalyptic Message of 1 Corinthians 15,12-34*, Roma 1998, s. 65). «Indeed, this [interpretacja chrystologiczna, dop. AP] is so natural a reading of the Greek text that most commentators do not even raise the question» (G.D. FEE, *The First Epistle to the Corinthians*, Grand Rapids 1987, s. 554). «We have been pleading forcefully for the Christocentric interpretation of vv. 24c-27a. For Paul, since the resurrection of Christ, actual history means Christ's kingship, Christ's struggle against the evil powers. But this is not the end. The end is decidedly theocentric» (J. LAMBRECHT, «Paul's Christological Use of Scripture in 1Cor. 15. 20-28», „New Testament Studies” (dalej: NTS) 28 (1982) 502-527, s. 511). Większość biblistów interpretuje ten fragment chrystologicznie, np. H.D. Wendland, H. Conzelmann, A. Schlatter, C. Wolff, J. Lambrecht.

czu chrystologicznym, jako Pawłową wizję panowania Chrystusa Pantokratora. Inni odczytują go teologicznie, ponieważ taką interpretację uważają za bardziej poprawną i zgodną z myślą Apostoła. Paweł, uczony w Piśmie i wychowany w monoteistycznej tradycji Starego Testamentu rozumiał, iż nie może być mowy o panowaniu innym niż Wszechmogącego Boga. Prześledzimy ich argumentacje i wnioski.

W 1988r. C.E. Hill opublikował artykuł na temat rozumienia przez Pawła idei królestwa Bożego⁵ Podstawowym tekstem, na którym oparł swoje rozważania był tekst 1Kor 15,24-28. Według Hilla wiersze te są usystematyzowane koncentrycznie:

v. 24 εἶτα τὸ τέλος,

(A) ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί,

(B) ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

v. 25

(C) δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

v. 26

(D) ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος:

v. 27

(C') πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

(B') ὅταν δὲ εἴπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται, δηλὸν ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

v. 28 (A') ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα, τότε [καὶ] αὐτὸς ὁ υἱὸς

ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα, ἵνα ἦ ὁ θεὸς [τὰ] πάντα ἐν πᾶσιν⁶

Jako najważniejszy punkt swojej argumentacji Hill przyjął indykcje językowe:

ὅταν...

ὅταν...

...γὰρ...

ἔσχατος

...γὰρ...

ὅταν δὲ...

ὅταν δὲ...⁷

Według autora Paweł pragnie przekonać Koryntian, że królestwo Chrystusa rozpoczęło się wraz z Jego zmartwychwstaniem i wniebowstąpieniem, a zakończy

⁵ Cfr. C.E. HILL, «Paul's Understanding of Christ's Kingdom in I Corinthians 15:20-28», "Novum Testamentum" 30 (1988), s. 297-320.

⁶ Tamże, s. 300.

⁷ Tamże.

w chwili Jego powtórnego przyjścia⁸ Ze zrozumiałych względów cały powyższy fragment przez Hilla jest interpretowany chrystologicznie. Oto jego argumenty:

1/ A i A': treściowo korespondują ze sobą, ponieważ obydwa mówią o rzeczywistości poddawania królestwa Bogu przez Chrystusa. Równocześnie ukazują subordynację Chrystusa względem Ojca⁹

2/ B i B': te dwa wiersze opisują królowanie Chrystusa nad wszelkim stworzeniem¹⁰

3/ C i C': są to cytaty ze Starego Testamentu (Ps 110,1 i Ps 8,7), zmodyfikowane przez Pawła tak, aby ukazać Jezusowe czyny soteriologiczne¹¹

4/ D: pozostaje wierszem centralnym. W nim Paweł podkreśla wielkość królewskiego panowania Chrystusa¹²

Struktura zaprezentowana przez Hilla nie została przez wszystkich biblistów zaakceptowana. J. Lambrecht wysunął następujące zastrzeżenia i uwagi¹³:

⁸ Tamże, s. 311-320. «Mention of Christ's kingdom and dominion in verses 24-28 may now be seen as having been called forth to define the interval which, Paul is insisting, lies between the bygone first stage of the resurrection of the just (Christ the ἀπαρχή) and its final stage (the harvest of those who are Christ's). Thus Paul's overall concern with proving the future resurrection of those "In Christ" — even while expanding on the reign of Christ and ultimate consummation — is still evident. Christ's own resurrection, his initial victory over death and the hostile forces, thus begins his heavenly session and the resurrection of his people marks the completion of this victory and the closure of the work of his royal dispensation. When this work is done and the last stronghold of opposition is removed, a tranquilized universe is presented to God the Father by the victorious Son, in the type of obedient submission which should have characterized the first Adam's vice-regency but did not. Then indeed will God be all in all» (Tamże, s. 320).

⁹ «The similarity of section A and A' of the chiasm has been mentioned by many. The theme of A', which is the selfsubjection of the Son to God the Father when everything shall have been finally subdued under him, is a true parallel to that of A, the handing over of the kingdom to God the Father by the Son. A', of course, adds to this the concluding telic statements, "that God might be all in all", and as such forms a climax of its own» (Tamże, s. 301).

¹⁰ «The correspondence of the elements B and B' is not as self-evident. Both do, however, have to do with the members of the class of τὰ πάντα: in B defined in terms of πάντα τοὺς ἐχθρούς of Ps. 110:1; in B' in terms of τὰ πάντα of Ps. 8:6. B affirms Christ's lordship over every rule, authority and power; B' names the only exception to that universal lordship, the One who subjected all things to him» (Tamże, s. 301).

¹¹ «The correspondence of C and C' is transparent first of all in that both are unmistakable appeals to Scripture (Ps. 110:1 in C, Ps. 8:6 in C'). These appeals are to texts which, as used here, are virtually uniform in their import as well; both psalms are elicited in proof of a universal lordship of Christ» (Tamże, s. 301-302).

¹² «What is more, v. 26 (D), which these loose (even interpretative) citations frame, is easily seen as a declaration of the supreme and extreme execution of this royal power, namely, the final overthrow of death» (Tamże, s. 302).

1/ w pierwszej sekcji (A i A') brakuje związku pomiędzy w.24b i 28c (przede wszystkim ze spójnikiem ἵνα);

2/ różne są funkcje partykuły γάρ w w. 25 i w. 27;

3/ w. 26 nie może być wierszem centralnym, ponieważ tworzy on jedność literacką i treściową z wierszem poprzednim¹⁴

Sam Lambrecht proponuje inny schemat fragmentu. Przede wszystkim utrzymuje, że do w. 24-28 trzeba dołączyć również w. 23, który tworzy z nimi jedność. Autor uważa, że w. 23 najściślej łączy się z w. 24. Proponuje następującą strukturę:

TEZA

v. 23

a ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι:

b ἀπαρχὴ Χριστός,

c ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ,

v. 24

a εἶτα τὸ τέλος,

b ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί,

c..... ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν.

¹³ Według Lambrechta, oczywistym jest, iż podmiotem działania w w. 25a jest Chrystus (δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν), równie oczywistym jest i to, że podmiotem działania w w. 25b jest także On (ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ), zob. J. LAMBRECHT, «Paul's Christological Use», NTS s. 508n. Ps 110,1, oderwany od jego pierwotnego wymiaru teologicznego, nabiera w tekście sensu chrystologicznego. W Starym Testamencie Ps 110 jest opisem zwycięstwa YHWH nad nieprzyjaciółmi Izraela. Lambrecht uważał, że Paweł chciał w ten sposób podkreślić soteriologiczne działanie Chrystusa. Podaje, że również καταργήσῃ z w. 24c, który wykazuje pewną niejasność co do podmiotu działania, powinien być interpretowany teologicznie. Powodem takiej interpretacji jest paralelizm między w. 24c i w. 25b. Niemniej autor uważa, że podmiotem działania w w. 25c (καταργήσῃ) jest także Chrystus.

¹⁴ Zob. J. LAMBRECHT, «Structure and Line of Thought in 1 Cor. 15:23-28», "Novum Testamentum" 32 (1990), s. 143-151, tu s. 147.

ILUSTRACJA TEZY

v. 25

a δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν

a ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

v. 26

ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος:

v. 27

a πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

b ὅταν δὲ εἶπη ὅτι πάντα ὑποτέτακται,

c δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

v. 28

a ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα,

b τότε [καὶ] αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα,

c ἵνα ἡ ὁ θεὸς [τὰ] πάντα ἐν πᾶσιν

Propozycja Lambrechta opiera się na tezie, że w. 25-28 są ilustracją, objaśnieniem (*explanation*) w. 23-24¹⁵ Cały fragment interpretuje on chrystologicznie i udowadnia, że Chrystus jest w centrum fragmentu¹⁶

¹⁵ Tamże, s. 148. Autor przyznał rację Hillowi co do jego koncepcji paralelnej fragmentu. «There is decidedly a chiasmic parallelism between vv. 24b and 28b as well as between vv. 24c and 28a, but these parallels differ from those proposed by Hill» (Tamże, s. 151). Sam autor zamiast o paralelizmie mówi o inkluzji: «We prefer to call these clauses an inclusion» (Tamże, 151). Lambrecht zaznacza: «It is better not to speak of an overall concentric structure within vv. 24-28. Too many of its clauses do not function in such a hypothetical scheme» (Tamże, s. 151).

¹⁶ Według Lambrechta, cytując Ps 110,1 Paweł podkreśla królewską aktywność Chrystusa i dlatego zmienia jego treść z teologicznej na chrystologiczną. Paweł dokonuje czterech poprawek. Dodaje do sformułowania «jego nieprzyjaciół» słowo «wszystkich», uzyskując przez to efekt całkowitego, zupełnego zwycięstwa Chrystusa. Po drugie – wykreśla zdanie «siedzieć po prawicy Ojca» zastępując wyrażeniem «panować». To pozwala mu podkreślić, że Chrystus, zasiadający na tronie, wykonuje władzę Ojca. Trzecia zmiana dotyczy sformułowania ἕως ἄν («aż do»). W oryginale hebrajskim występuje jedynie przyimek «póki», «aż» (w LXX mamy zwrot ἄχρι οὗ), który opisuje ostateczne zwycięstwo Boga. Paweł dzięki tej zmianie eksponuje wymiar czasowy panowania Chrystusa. Wreszcie za-

W 1993r. ukazał się w teologicznym czasopiśmie niemieckim artykuł U. Heil, która podjęła temat interpretacji 1Kor 15,24-28. Sam tytuł artykułu («Teo-logiczna interpretacja 1Kor 15,23-28») wskazuje na to, że cały ten fragment, według autorki, jest opisem działania Ojca¹⁷ Oto zaproponowany przez nią schemat:

mienia czasownik «położy» na «położę», prawdopodobnie po to, aby podkreślić, iż podmiotem działania nie jest Ojciec, lecz Syn. Paweł poprzez taki zabieg ukazuje Chrystusa jako działającego Króla, który podporządkowuje nieprzyjaciół, pokonuje śmierć i obiecuje zmartwychwstanie wierzącym. «Ma ciò non vuol dire che Paolo elimina il Padre. Poiché mentre il credo dice: “il suo regno non avrà fine” (il regno di Cristo durerà eternamente, oltre la parusia e il giudizio), Paolo dice: quando ogni cosa gli sarà sottomessa, allora il Figlio stesso sarà sottomesso al Padre» (J. LAMBRECHT, «È necessario che Cristo regni», “Communio” 73 (1984) 4-15, tu s. 6). Pozycja Lambrechta jest zrozumiała z tego względu, że jest jednym z tych, którzy odczytują tekst Pawłowy w kluczu chrystologicznym.

¹⁷ Zob. U. HEIL, «Theo-logische Interpretation von 1 Kor 15,23-28», ZThK 84 (1993) 27-35». Teologicznie interpretują ten fragment m.in. T. AONO, dz. cyt., s. 26-28. E. SCHWEIZER, «1Korinther 15,20-28 als Zeugnis paulinischer Eschatologie und ihrer Verwandtschaft mit der Verkündigung Jesu», w: E. SCHWEITZER – E.E. ELLIS, red., *Jesus und Paulus*, Fs. W.G. Kümmel, Göttingen 1975, s. 301-314, tu s. 304; F.W. MAIER, «Ps 110,1 (LXX 109,1) im Zusammenhang von 1Kor 15,24-26», “Biblische Zeitschrift” 20 (1932), s. 139-156, tu s. 156; R. SCHNACKENBURG, *Signoria e Regno di Dio. Uno studio di teologia biblica*, Bologna 1990, s. 297n.; W. THÜSING, *Per Christum in Deum. Studien zum Verhältnis von Christozentrik und Theozentrik in den paulinischen Hauptbriefen*, Münster 1969⁵, s. 240; A. LINDEMANN, «Parusie Christi und Herrschaft Gottes. Zur Exegese von 1Kor 15,23-28», “Wort und Dienst” 19 (1987), s. 87-107; W. STENGER, «Beobachtungen zur Argumentationsstruktur von 1 Kor 15», “Linguistica Biblica” 45 (1979), s. 71-128; H.-J. KLAUCK, *Erster Korintherbrief*, Würzburg 1992³, s. 114 dostrzega możliwość interpretacji teologicznej i chrystologicznej. H. Hübner uważa, że nie można jasno rozstrzygnąć tej kwestii, zob. H. HÜBNER, *Biblische Theologie des Neuen Testaments. II. Die Theologie des Paulus und ihre neutestamentliche Wirkungsgeschichte*, Göttingen 1993, s. 201n.. B. Spörlein i G. Sellin w swych badaniach nawet nie uwzględniają tej kwestii, zob. B. SPÖRLEIN, *Die Leugnung der Auferstehung. Eine historisch-kritische Untersuchung zu 1 Kor 15*, Regensburg 1971, s. 76n.; G. SELLIN, *Der Streit um die Auferstehung der Toten. Eine religionsgeschichtliche und exegetische Untersuchung von 1 Korinther 15*, Göttingen 1986, s. 272n.

v. 24a εἶτα τὸ τέλος,
v. 24b ὅταν παραδιδῶ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί,

v. 24c ὅταν καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν
καὶ δύναμιν.

v. 25a δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν
v. 25b ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.

v. 26 ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος:

v. 27a πάντα γὰρ ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ.
v. 27b ὅταν δὲ εἶπῃ ὅτι πάντα ὑποτέτακται,
v. 27c δῆλον ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα.

v. 28a ὅταν δὲ ὑποταγῇ αὐτῷ τὰ πάντα,

v. 28b τότε [καὶ] αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ
ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα,
v. 28c ἵνα ἡ ὁ θεὸς [τὰ] πάντα ἐν πᾶσιν.

Heil twierdzi, że podmiotem działania w w. 28 jest Bóg Ojciec (τῷ ὑποτάξαντι). Zdanie to podkreśla, że Bóg jest Tym, któremu zostało wszystko, także Chrystus, podporządkowane. To samo autorka dostrzega w w. 27a-c. Również tam Bóg jest podmiotem działania. Podobnie jest w w. 24c-25. Zwroty πάντα, πάντας τοὺς ἐχθροὺς, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν sugerują Boga Ojca jako podmiot dokonujący «pokonania» i «zniszczenia». Wyrazy te odwołują się z całą pewnością do Starego Testamentu, gdzie podmiotem takich działań jest Bóg¹⁸

¹⁸ «Unbestritten ist Gott in V. 28 das logische Subjekt von τῷ ὑποτάξαντι: Christus wird sich dem unterwerfen, der ihm alles unterworfen hat. Gott ist es, der Christus alles unterwirft (ὑποτάσσειν τὰ πάντα), wie der Finalsatz deutlich macht. V. 27a-c beschrieben dieselbe Handlung. Also muss auch hier Gott der Ausführende sein. Verfolgt man auf diese Weise den Text zurück, so muss bis V. 24 Gott der Unterwerfende sein.

a/ Es handelt sich stets um dasselbe Objekt πάντα, πάντας τοὺς ἐχθροὺς, πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν (vgl. die unterstrichenen Substantive in der Graphik). Gerade aus diesem Grund fügt Paulus dem Zitat aus Ps 110,1 in V. 25b ein πάντες hinzu [...].

b/ Ebenso geht es um denselben Vorgang: vernichten, unter die Füße stellen, unterwerfen [...]. Paulus gebraucht dafür verschiedene Verben, weil er mit Schriftstellen arbeitet» (U.

Obydwa cytaty ze Starego Testamentu, znajdujące się w w. 25b i 27a, są w tekście oryginalnym interpretowane teologicznie. Podmiotem w tych tekstach jest Bóg Ojciec. Tak je przedstawia również *Septuaginta*¹⁹ Podobną interpretację tych dwu Psalmów (Ps 8,7 i 110,1) znajdziemy w innych miejscach Nowego Testamentu. W Ef 1,20-22 Paweł stwierdza, że Bóg wskrzesił Chrystusa z martwych, posadził po swojej prawicy, wszystko Mu poddając i ustanawiając głową Kościoła²⁰

W. 26 jest przez biblistów traktowany jako hymn na cześć Boga Stwórcy, Dawcy Życia, który wskrzeszając Chrystusa, zwyciężył śmierć²¹ Dlatego powinniśmy wierzyć, że tak jak Chrystus – «pierwocina», tak samo i my zostaniemy wskrzeszeni do życia wiecznego mocą Bożą²²

Heil zastanawia się również nad kwestią subordynacji Chrystusa. Jest dla niej oczywiste, że idea ta jest obecna w naszym fragmencie. Z drugiej jednak strony uważa, że subordynacja nie jest tematyką nową w teologii Pawła. Spotykamy ją w takich tekstach jak Rz 7,25; 8,38n.; 11, 33-36²³

Heil, art. cyt., s. 29-30).

¹⁹ «Gestützt wird das theo-logische Verständnis der Verse durch die beiden freien Zitate von Ps 110,1 in V. 25b und Ps 8,7 in 27a. Da in der Septuaginta ebenfalls Gott das Subjekt ist, legt es sich dem Leser auch hier nahe» (Tamże, s. 30). Nawet jeśli Ps 110,1 w Nowym Testamencie jest cytowany zawsze w kluczu mesjańskim, Heil twierdzi, że «nicht in der Form, dass auch Christus Subjekt des Unterwerfung ist. Kern des zitierten Psalmverses ist Christi Erhöhung durch Gott in eine einzigartige Machtstellung» (Tamże, s. 30).

²⁰ «Hier [w Ef 1,20-22] ist Ps 110,1 zusammen mit Ps 8,7 zitiert wie in 1 Kor 15,25.27 – mit Gott als Subjekt», (Tamże, s. 31).

²¹ «Gott ist der Schöpfer, der Lebensspender, der die Mächte und den Tod überwindet, der der Christus auferweckt» (Tamże, s. 32). Heil uważa, że καταργείται jest *passivum divinum*.

²² «Wie der Erstling Christus, so werden auch wir auferweckt werden – von Gott» (Tamże, s. 32). Autorka znowu uznaje ζωοποιηθήσονται za *passivum divinum*.

²³ Heil widzi w swej strukturze tylko jedną trudność: «Bleibt die Schwierigkeit, auf welches Subjekt die beiden ὅταν-Sätze V 24b.c zu beziehen sind. Rückschliessend vom Textende her gesehen ist Gott auch Subjekt von καταργήση. In V. 24b ist aber eindeutig Christus Subjekt. Kann hier ein Subjektwechsel zwischen den ὅταν-Sätzen gelesen werden? Da in V. 24c kein Subjekt, auch nicht als Pronomen, angegeben ist, kann in dem Vers zunächst parallel zu V. 24b Christus Subjekt sein. Wenn man aber sieht, dass a/ ein Tempuswechsel stattgefunden hat, der zweite ὅταν-Satz also dem ersten zeitlich vorgeordnet ist, b/ am Ende von V 24b τῷ θεῷ καὶ πατρὶ steht und c/ Paulus in VV 25-28 klarstellt, dass Gott Subjekt ist, sollte auch in V. 24c Gott als Subjekt gelesen werden. V 24c ist als vorausgehende Paraphrase zu V. 25 zu verstehen» (Tamże, s. 34). Ideę Heil krytykuje W. Verburg: «1/ Ein Tempuswechsel zwischen den beiden ὅταν-Sätzen ist kein Indiz für Subjektwechsel, sondern bei der Parallelität der Nebensätze eher ein Gegenargument. 2/ Die Erwähnung von τῷ θεῷ καὶ πατρὶ in Vers 24b ist kein Grund für die Annahme, dass in Vers 24c θεός Subjekt ist; denn warum soll das Dativobjekt des voranstehenden Nebensatzes zum Subjekt des folgenden Nebensatzes werden? 3/ In den Versen 25b bis 28 sei Gott Subjekt. Dem ist zuzustimmen.

Jak odnieść się do takich tez niemieckiej biblistki? Nie wydaje się, aby cała interpretacja fragmentu przez nią dokonana była możliwą do zaakceptowania, przede wszystkim dlatego, że zbyt jednostronnie podchodzi do tekstu i zbyt arbitralnie dokonuje jego oceny. Nie znamy dokładnie zamiaru Pawła, co do określenia podmiotu niektórych działań w 1Kor 15,24-28.

Jest oczywistym, że podmiotem w. 24b jest Chrystus, który po pokonaniu władz i śmierci przekaze «Bogu i Ojcu» królestwo. Podmiotem w. 24c może być zarówno Syn jak i Ojciec. Wydaje się jednak, że mamy tu do czynienia z działaniem Chrystusa, który mocą zmartwychwstania pokonuje każde panowanie i moc.

Kolejny werset stwarza poważniejsze problemy²⁴ O ile w w. 25a ewidentnym podmiotem działania jest Chrystus, o tyle dalszy ciąg wiersza sprawia trudności. Jest w nim zawarty cytat z Ps 110,1. Jak Paweł rozumie ten tekst i jak go interpretuje? W sensie mesjańskim, jako zapowiedź ostatecznego zwycięstwa Mesjasza, czy też raczej teocentrycznie, jako opis całkowitego zwycięstwa Boga?²⁵ Do kogo odnosi się zaimek dzierżawczy ὑπὸ τοῦς πόδας αὐτου: do Chrystusa czy Boga Ojca?

Niektórzy teologowie, analizując w. 24-25, w których czasowniki: παραδίδωμι, καταργέω, βασιλεύειν («przekaze», «panował», «królował»), odnoszą się do Chrystusa, również czasownikowi θῆ («położy») przypisują ten sam podmiot. Rzeczywiście koresponduje on z καταργήσῃ z w. 24c, który może odnosić się do Chrystusa²⁶ Interpretacja taka łączy w. 25b z w. 25a i dostrzega w obydwu ten sam podmiot – Chrystusa²⁷ W ten sposób Paweł ukazuje działalność zwycięskiego Króla, który niszczy wszelkiego rodzaju potęgi zła²⁸

Wenn aber zwischen Vers 24b und c ein Subjektwechsel möglich ist, wie U. Heil postuliert, ist er genauso möglich zwischen Vers 25a und b» (W. VERBURG, *Endzeit und Geschlafene. Syntaktisch-sigmatistische, semantische und pragmatische Analyse von 1 Kor 15*, Würzburg 1996, s. 38).

²⁴ G. Barbaglio stwierdza: «il verbo θῆ riprende la forma αὐτὸν βασιλεύειν il cui soggetto è Cristo; per questo s'impone l'identità del soggetto. Ma questa lettura, difesa da Lambrecht, Aletti, Conzelmann, ecc. è contestata da Lindemann e Heil che vi leggono Dio come soggetto di θῆ e delle ripetute ricorrenze del verbo ὑποτάσσειν» (G. BARBAGLIO, *La prima lettera ai Corinzi*, Bologna 1996, s. 826).

²⁵ Według C.K. Barretta «l'uso della citazione [del Sal 110] fa pensare che il soggetto di "avrà posto" (θῆ) del v. 25 sia Dio; e così pure nel v. 28» (C.K. BARRETT, *La prima lettera ai Corinti*, Bologna 1979, s. 438).

²⁶ Zob. U. LUZ, *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, München 1968, s. 344; J. LAMBRECHT, «Paul's Christological Use», 508.511.

²⁷ «The replacement of ἕως ἄν by ἀχρι οὔ occurred most probably in function of Paul's idea of a temporal limitation of Christ's kingship» (J. LAMBRECHT, «Paul's Christological Use», 506).

²⁸ «Nun legt Christus selbst seine Feinde vor sich auf der Erde; denn er selbst ist der Siegende» (P. BACHMANN, *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, Leipzig 1905, s. 416). Według Bachmanna, słowo «wszystko» nie tylko sugeruje, że «Paulus bei denen, die

Bibliści akcentują także inną kwestię - czy założenie, że to sam Chrystus kładzie nieprzyjaciół pod swoje nogi, nie nasuwa hipotezy, iż w ten sposób jest On niejako «zmuszony» do królowania aż do momentu pokonania wszystkich mocy?²⁹ Z takiej interpretacji wynika jakoby Chrystus nie miał innego wyjścia, jak zmusić siebie do pokonywania nieprzyjacielskich mocy, nie posiadając wolnej woli. Wobec takich trudności teologowie ci proponują odmienną interpretację. Bóg Ojciec kładzie pod stopy Syna wszystkich wrogów³⁰ Taka też interpretacja bardziej odpowiada duchowi Starego Testamentu.

Największą trudność sprawia biblistom ustalenie podmiotu w w. 27-28, gdyż występuje tam sześciokrotnie powtórzony czasownik ὑποτάσσω («podporządkować»)³¹ Przedmiotem sporów stał się szczególnie w. 27a, ponieważ niektórzy widzą tam Chrystusa jako Tego, który «podporządkowuje wszystko». Podają oni argument, że partykuła γάρ jest łącznikiem z poprzednimi wersetami, które wskazują na Chrystusa jako podmiot działania³²

Herrschaft, Vollmacht und Gewalt besitzen, einzig an teuflische, Gott widerstrebende Geister gedacht hat. Noch viel mehr gilt dies von denen, die ihre Macht, in die sie von Gott gesetzt waren, so verwalteten, wie es der von gesetzten Ordnung dieser Welt entsprach» (Tamże).

²⁹ «Würde man nun V. 25b unter der Voraussetzung lesen, dass gesagt wird, Christus selbst “müsse” die Feinde unter seine eigenen Füße legen, so müsste man annehmen, dass das δεῖ auf einen auf Christus liegenden Zwang hinweist: Christus “muss” gleichsam notgedrungen so lange herrschen, bis er endlich alle Feinde besiegt hat – vorher nimmt Gott ihm die Herrschaft nicht ab. Das aber ist zweifellos nicht der Sinn von V. 25 (und von V. 24)» (A. LINDEMANN, dz. cyt., s. 93-94).

³⁰ «Paulus verwendet Ps 109,1 (LXX) offenbar gerade deshalb weil er betont will, dass es Gott ist, der alle Feinde “unter (Christi) Füße legt”» (A. LINDEMANN, dz. cyt., s. 97)

³¹ Cfr. R. BERGMAYER, «ὑποτάσσω», w: H. BALZ – G. SCHNEIDER, red., *Dizionario esegetico del Nuovo Testamento*, Brescia 1998, II, s. 1753-1754. Zob. także G. DELLING, «τάσσω κτλ.», w: G. KITTEL – G. FRIEDRICH, *Grande lessico del Nuovo Testamento*, Brescia 1965-1992, XIII, s. 893-951; J. BAUMGARTEN, *Paulus und die Apokalyptik. Die Auslegung apokalyptischer Überlieferungen in den echten Paulusbriefen*, Neukirchen – Vluyn 1975, s. 76-82.99-106.170-178; F. FROITZHEIM, *Christologie und Eschatologie bei Paulus*, Würzburg 1982², s. 144-157.

³² Dla Barbaglio nie ma żadnych wątpliwości: «Il contesto chiarisce che si tratta di Cristo e della sua azione: ciò che nel Salmo era detto dell'uomo e del suo dominio creaturale sulla terra, ora passa a indicare la signoria cosmica ed escatologica di Cristo» (G. BARBAGLIO, dz. cyt., s. 829). W odnośniku do tekstu wyjaśnia swój sposób rozumowania: «Il verbo “assoggettò”/ ὑπέταξεν, come mostra la particella γάρ, dice riferimento a καταργεῖται del v. 26, un verbo che sottintende come soggetto Cristo, poiché riprende καταργήση del v. 24 che, parallelo a παραδίδω, ammette come soggetto Cristo: costui consegna a Dio il regno dopo aver ridotto all'impotenza le forze nemiche. Dunque anche di ὑπέταξεν il soggetto è Cristo» (Tamże s. 829).

Reasumując, możemy stwierdzić, że najwłaściwszym wydaje się pozostawienie tej kwestii tak, jak ją przedstawił Apostoł i rozumienie tej dwoistości jako zamierzonej przez autora. Być może Paweł chciał przez ten zabieg podkreślić jedność Ojca i Syna, a także fakt, że Syn nie działa nigdy bez woli Ojca.

Korzystając z zaprezentowanej powyżej analizy, można zaproponować następujący opis podmiotów działania w poszczególnych wersetach 1 Kor 15,24-28:

²⁴*Wreszcie nastąpi koniec, gdy przekaże (Chrystus) królowanie Bogu i Ojcu i gdy pokona (Ojciec/Chrystus) wszelką Zwierzchność, Władzę i Moc.* ²⁵*Trzeba bowiem, ażeby królował (Chrystus), aż położy wszystkich nieprzyjaciół pod swoje/jego (Chrystusa/Ojca) stopy.* ²⁶*Jako ostatni wróg zostanie pokonana śmierć.* ²⁷*Wszystko bowiem rzucił (Chrystus/Ojciec) pod stopy swoje/jego (Chrystusa/Ojca). Kiedy się mówi, że wszystko jest poddane (przez Ojca) jemu (Chrystusowi), znaczy to, że z wyjątkiem Tego, który Mu wszystko poddał (Ojciec).* ²⁸*A gdy już wszystko zostanie Mu (Chrystusowi) poddane (przez Ojca), wtedy i sam Syn zostanie poddany Temu, który Synowi poddał (Ojciec) wszystko, aby Bóg był wszystkim we wszystkich.*

Sommario

L'oggetto del articolo è stato il testo paolino di 1 Cor 15,24-28 che si presenta come una concentrazione di difficoltà di tutti i generi sia stilistiche che testuali. Il problema riguarda soprattutto la questione del soggetto del verbo ὑποτάσσω. Dal punto di vista metodologico è possibile che il soggetto dell'agire sia Cristo che Dio Padre. Davanti a questa situazione gli esegeti si dividono in due. Per alcuni è ovvio che il soggetto di questi versetti è Cristo, perché questo risulta dall'analisi contenutistica del brano. Per gli altri invece il soggetto del verbo è Dio. Il suo punto d'appoggio sono le citazioni veterotestamentarie, i parallelismi con gli altri testi paolini e soprattutto la costruzione del brano.

Secondo il nostro modo di vedere l'interpretazione teologica, dove il soggetto del verbo ὑποτάσσω sia Dio Padre, è più convincente e probabile. Sia la struttura sia il linguaggio adoperato da Paolo in questo brano sono abbastanza convincenti per la scelta della seconda probabilità. Comunque abbiamo anche lasciato qualcosa in sospeso, indicando nei certi punti del brano l'ambiguità del soggetto. Se Paolo non ha voluto di esprimersi in un modo più chiaro, dobbiamo rispettare questo fatto. Anzi, secondo il nostro modo di vedere, egli voleva nel testo rilevare l'unità tra Padre e Figlio. Nessuno di esse agisce separatamente, perché è sempre l'agire di Dio.

ks. Janusz Posadzy